

Эрталаб Уоррен Каттлетон саксон учинчи кўчанинг ғарбий томонидаги уйидан чикиб Бродвейга қараб йўл олди. Ҳаво очик, лекин салқинроқ эди. У ҳар доимгидек муюлишда сўкир газетафурушдан “Дейли миррор”ни сотиб олди. Газетафурушлар одатда доимий мижозларини танисада, бу кимсанинг овозини ҳам, қадам товушини ҳам ўткинчилардан фарқлай олишмасди. Уоррен газетани кўлтиғига кисиб қаҳвахонага кирди ва одатига кўра кофе ҳамда пиширик буюрди. Кейин бўш столга ўтириб газета варақлаганча нонуштага киришди.

Аммо газетанинг учинчи бетидаги мақолага кўзи тушгач, Уоррен пиширик билан кофени четга сурди. Бу мақола кеча кечкурун Марказий хиёбонда ўлиги топилган аёл ҳақида эди. Аёлнинг исми Маргарет Уолдек, Бешинчи авенюдаги шифохонада ҳамшира бўлиб ишларкан. Навбатчиликдан сўнг ярим тунда уйига қайтаётганда хиёбонда кимдир тутиб чавақлаб кетибди. Мақолада жувоннинг кўкраги ва қорнига неча марта пичоқ санчилгани, шундан кейин бечоранинг холи не кечгани ҳақида батафсил маълумот берилган, қонга беланиб ётган жасаднинг сурати ҳам илова қилинганди. Уоррен Каттлетон суратга узоқ тикилди.

У барини эслади.

Бу хотира худди тўғонни бузиб ўтган селдек Уорреннинг миясига қуюлиб келди. Мана, у хиёбонда юрибди. Ҳаммаёқ қоп-қоронғи, жимжит. Унинг кўлида дами ўткир, узун пичоқ. Пичоқнинг дастаси кафтидаги тердан намиққан. Мана у йўлканинг четида ўлжасини кутаётир. Узоқдан қадам товуши эшитилгач, дарахт панасига беркинди. Кейин аёлнинг ортидан ҳужум қилиб, уни ерга қулатди-да, кетмакет пичоқ урди. Жувоннинг чинкириғидан қулоғи битсаям, пичоғини санчаверди, санчаверди...

Уорреннинг боши айланиб кетди. Қонга беланган пичоқнинг ўрнида кўлида пиширик бўлагини кўрди-ю, қаҳ-вахонада ўтирганини эслади. Маҳкам қисилган кафтини ёзган эди, егулик столга тушди. Ҳозир қусиб юборади. У ўқчишдан бир амаллаб тийилди.

– Ё, танграм, – деди у хўрсиниб. Хайрият, гапини ҳеч ким эшитмади. Сигарет тутатмоқчи эди, қўли титраб гугурт чўпи полга тушди. У чўпни оёғи билан босиб, яна чуқур хўрсинди.

Ўша аёлни Уоррен ўлдирганди. Ўзи танимаган ва аввал бирор марта кўрмаган ўша бадбахт жувонни у чавақлади. Газетада ёзилган ваҳший қотил, инсонийлик қиёфасини йўқотган газанда у эди. Яқинда полиция уни ҳибсга олади, кейин суд, ҳукм, узун йўлак бўйлаб панжара ортига саёҳат, ниҳоят, электр столи ва ўлим.

Уоррен кўзини юмиб қовоқларига кафтини босганча чуқур-чуқур нафас олди. У нега бундай қилди? Унга нима бўлди ўзи? Нега одам ўлдирди?

У бирини тугатиб улгурмай бошқасини ёқиб, кетма-кет учта сигарет чекди. Кейин телефонли хужрага кириб, гирқишга ўн сентлик танга ташлади-да, таниш рақамни терди.

– Салом, мен Каттлетонман. Бугун ишга боролмайман. Мазам йўқ.

Котиба тезроқ соғайиб кетишини тилагач, Уоррен раҳмат айтиб трубкани илди.

“Барделл компани”даги йигирма уч йиллик фаолияти давомида Уоррен бор-йўғи икки-уч марта тумов сабаб ишга чиқолмаган. У ишхонадагиларга сира ёлғон гапирмайди. Шундай экан, бугунги баҳонасига ҳамма ишонади. Аслида, буни баҳона дейиш ҳам нотўғри. Ахир, чиндан ҳам унинг юби қочаяпти-ку.

У уйига қайтаётиб “Дейли Ньюс”, “Геролд трибюн” ва “Таймс” газеталарини сотиб олди. Хиёбондаги қотиллик

ҳақида “Ньюс”нинг учинчи саҳифасида суратли мақола беришибди. “Таймс” ва “Геролд трибюн”да эса шу мавзудаги мақола газетанинг олди-қочди хабарларга тўла иккинчи қисмида экан, Уоррен тополмай роса қийналди.

Кун ботгач, кўчага чиқиб “Жорнэл Америкен”, “Уорлд телеграф” ва “Пост” газеталарини харид қилди. “Пост”да Маргарет Уолдекнинг ўғай синглисидан интервью олишибди. Интервьюни ўқиб Уорреннинг кўзларига ёш келди. Маргаретга ҳам, ўзига ҳам ичи ачиди.

Кечки соат еттида Уоррен энди аввалгидай яшай олмаслигини тушунди. Одам ўлдирдим, жазосини олиши керак. Бу қотилликни фақат олий жазо – ўлим билан ювиш мумкин.

Лекин соат тўққизда жазодан қутулиб қолишга умид уйғонди. Газеталардаги мақолаларда полиция қотилнинг изига тушолмагани, айтилиб қилиб йўқлиги ёзилган, бармоқ излари ҳақида эса ҳеч нима дейилмаганди. Унинг бармоқ изи ҳеч қайси архивда йўқ – бунини Уоррен яхши биларди. Агар қотиллик жойида уни ҳеч ким кўрмаган бўлса (қоронғи хиёбонда ким ҳам кўрарди), Уорреннинг айбдорлигини исботлай олишмайди.

Ўша кунини кечқурун Уоррен босинқираб, ухломмай чиқди. Аёлнинг кадам товуши, хужум, қон, хиёбондан қочиб чиқаётгани – бари тушига қайта-қайта кираверди. Ҳар сафар додлаганча терга ботиб уйғонар, кейин яна мудраб даҳшатли тушнинг давомини кўрарди.

Энди босинқирашлардан қутулолмаслигини у яхши биларди. Уоррен восвос эмас. Қилган иши ёвузлик эканини тушунади. Йўқ, одам ўлдирганини била туриб энди тинч яшолмайди. Айбини тан олиши керак.

У кўчага чиқиб, газета харид қилди. Терговчилар ҳамон қотилнинг изига тушишмабди. “Миррор”да Маргарет Уолдекнинг кичкина жияни билан интервьюни ўқиб, Уоррен яна йиғлади.

Авваллари полицияга сира иши тушмагани учун у уйидан уч-тўрт даха нарида жойлашган маҳкамани узоқ кидирди. Ичкарига киргач, кимга мурожаат қилишни билмай довдиради. Ниҳоят, навбатчи зобитни учратиб, Уолдекнинг қотилини кидираётган изқуварга гапи борлигини айтди.

– Қайси Уолдек? – деди зобит.

– Хиёбонда ўлдирилган аёл бор-ку.

– Ҳа, уми? Қотиллик ҳақида бирор хабар сўказмоқчимисиз?

– Ҳа, – бош ирғади Уоррен.

Зобит Уолдек иши билан шуғулланаётган изқуварни тонгунча у ёғоч ўриндикда кутди. Ниҳоят, навбатчи унга иккинчи каватга кўтарилиб, зобит Рукерга учрашишни тайинлади.

Рукер деганлари хўмрайган бир ёш йигит экан. У аввал ёндафтарчасига Уорреннинг исм-фамилиясини ва манзилини ёзиб олди.

Хўш, – деди изқувар дафтарчасини четга қўйиб. – Нима танингиз бор?

– Айбимга иқроқ бўлмоқчиман, – деди Уоррен товуши инграб. – Маргарет Уолдекни мен ўлдирганман.

Изқувар ёнидаги шериги билан уни бошқа, торроқ хонага олиб ўтишиб саволларга кўмиб ташлашди. У антика-антика, минлагудек бўлиб ёдида қолган барча тафсилотларни айтиб берди.

Кейин яна саволлар ёғилди.

Пичокни қаердан олдингиз?

Дўкондан.

Қайси дўкондан?

Колумбус-авенюдаги дўкондан.

Номи ёдингиздами?

Уоррен растанинг ёнига келганини, сотувчи аёлни, пичокнинг пулини тўлаб олиб кетганини эслади. Лекин дўконнинг номи ёдида қолмабди.

– Маргаретни нега ўлдирдингиз?

– Негалигини ўзим ҳам билмайман.

– Нима учун айнан уни ўлдирдингиз?

– У... йўлимдан чиқиб қолди.

– Нега аёлни пичокладингиз?

– Одам ўлдиргим келди... ўзимни бошқаролмай қолдим.

– Лекин нега?

– Сабабини билмайман деяпман-ку. Лекин ўлдирганим аниқ. Пичокни уни ўлдириш учун сотиб олгандим.

– Демак, қотилликни олдиндан режалаштиргансиз.

– Шундай десаям бўлади.

– Пичокни қаерга яширгансиз?

– Уни зовурга ташлаб юбордим.

– Айнан қаерга ташлаганингиз ёдингиздами?

– Йўқ, эслолмайман.

– Кийимингизда қон юқи қолган бўлиши керак. Ўша оқшом аёлнинг қони дарё бўлиб оққан. Қотилликка чиққан кунги кийимингиз уйдаи?

– Ташлаб юборганман.

– Зовургами?

– Рей, айбини тан олишга келган одамни шошириб ним қиласан? – деди изқуварнинг шериги.

– Кечирасиз, мистер Каттлетон. Жиноят вақтида кийган уст-бошингизни қаёққа ташлагансиз? Бир эслаб кўринг-чи?

Уорреннинг хотирасига алланималарнинг туги ёнаётгани келди.

– Чиқинди ёқиладиган ўчоқ.

– Уйингизда шунақа ўчоқ борми?

– Йўқ, уйимнинг яқинидаги бир бино ёнида. Ўша кун уйга келиб, уст-бошимни алмаштирганимни аниқ эслайман қон сачраган кийимларни елим халтага солиб ташқариш

олиб чиқдим-да, чиқинди ёқиладиган ўчоққа ташладим. Кейин ювиндим. Тирнокларим остидаям қон юқи қолганди.

Изкуварлар Уорренни белигача ечинтириб унинг қўлларини, кўксини, юзини ва бўйинини синчиклаб кўздан кечиришди.

— Ҳеч қаери тирналмаган, — деди зобит Рукер. — Қурбон эса қотилни роса тимдалаган. Аёлнинг тирноғида тери излари қолган.

— Балки Маргарет Уолдек ўзини-ўзи тимдалагандир? — деди изкуварнинг шериги.

— Балки. Ёки мистер Каттлетоннинг яралари итникидай тез битармикан? Қани ортимдан юринг-чи.

Уорренни бошқа хонага киритишиб суратга туширишди ва бармоқ изларини олишди. Кейин зобит Рукер унга қотиликда гумон қилинаётганини ва адвокатига сим қоқиш ҳуқуқига эга эканини уқтириб камерага қамади.

Темир эшик қарсиллаб ёпилиб кулф солингач, Уоррен камерадаги эски курсига чўнкайиб сигарет тутатди. Энди унинг қўллари титрамаётганди.

Аммо орадан тўрт соат ўтгач, зобит Рукер дўсти билан кириб келди.

Сиз аёлни ўлдирмаган экансиз. Нега бизга ёлғон танирдингиз, мистер Каттлетон? — деди Рукер ўқрайиб.

Уоррен ҳеч нарсага тушунмай анқайиб қолди.

Ўша окшом сиз саксон учинчи кўчадаги “Лоув” кинотеатрида икки серияли фильм томоша қилгансиз. Кассир аёл суратингизни таниди. Соат ўн яримда ундан чинга олган экансиз. Назоратчи ҳам сизни эслади. Эркаклар дожатхонасига кираётиб қоқилиб кетганингизни кўрган экан. Кинотеатрдан ўн иккидан ошганда чиқиб тўғри уйга қайтгансиз. Пастки каватдаги кўшнингиз йўлак бўйлаб келаётганингизни кўрган. Сиз билан ёнма-ён турадиган киши эса соат бирга яқин квартирангизга кириб, ўн беш дақиқадан сўнг чироқни ўчирганингизни айтди. Хўш, нега

қилмаган жиноятингизни бўйнингизга олаяпсиз, мистер Каттлетон?

Уорреннинг боши қотди. У ҳеч қанақа кинони эслолмасди. Чипта олгани-ю, ҳожатхонада қоқилганиям ёдида йўқ. Тунги зулмат, қадам товушлари, хужум, аёлнинг додлагани, қон – хотирасида фақат шулар қолганди. Кейин пичоқни зовурга ташлаб, қон теккан кийимини ўчоқда ёқди, тирноғининг остидаги қон юқини тозаллади...

– Биз ҳақиқий қотилниям топдик, – деди Рукер. – Исми Алекс Канстер. Аввал ўғирлик қилиб, икки марта қамалиб чиққан. Пичоқни уйига яширган экан, юзлари тирналган. Гаров ўйнайман, яқинда шу нусха Уолдекни ўлдирганини бўйнига олади. Сиз эса бизни лақиллатаяпсиз, мистер Каттлетон. Нега полицияни чағитиб ёлғон кўрсатма бераяпсиз?

– Ёлғон гапирганим йўқ, – деди Уоррен тутаяқиб.

Рукер бир нима демоқчи бўлиб оғиз жуфтлади-ю, кейин ўзини босди.

– Уни полиграфда текшириб кўрсак-чи, Рей, – деди изкуварнинг шериги.

Довдираб қолган Уорренни бошқа хонага олиб ўтиб, “полиграф” деган асбобнинг симларини оёқ-қўлига улашди-да, саволга тутишди. Исмингиз нима? Неча ёшдасиз? Қаерда ишлайсиз? Маргарет Уолдекни ўлдирганмисиз? Тўрт карра тўрт неччи? Пичоқни қаердан олгансиз? Иккинчи исмингиз нима? Кийимни қаерга беркитдингиз?

– Полиграф ёлғон тополмади, – деди қоғоздаги чизикларни кўздан кечиргач Рукернинг шериги. – Айтаётган ёлғонига унинг ўзиям ишонади, Рей.

– Баъзиларни полиграф ҳам аниқлай олмайди ўзи.

– Нотўғри жавоб бериб кўрсин-чи.

– Мистер Каттлетон, ҳозир учга тўртни қўшса неччи бўлади деб сўрайман. Олти деб жавоб беринг, хўпми?

– Етти бўлади-ку?

гер – Олти деяверинг.

– Хўп.

– Учга тўртни кўшса неччи бўлади?

– Олти.

Бу сафар полиграф ёлгонни кўрсатди.

– Бояги ёлгон кўрсатмаларига ўзиям ишонади, Рей. У бизни лақиллатмоқчи эмас, Уолдекни ўлдирганман, деб ўйлаяпти. Баъзан тасаввур одамни қай кўйга солишини биласан-ку. Гувоҳлар ҳам кўпинча ўзи тўқиган тафсилотларга ишониб ёлгон кўрсатма беради. Мистер Каттлетон қотиллик ҳақидаги мақоладан қаттиқ таъсирланиб, Уолдекни мен ўлдирганман, деб ўзини ишонтириб қўйган.

Шундан сўнг Рукер билан шериги Уорренни тўғри йўлга солиш учун узоқ насиҳат қилишди. Уларнинг айтишича, Уорренда айбдорлик ҳисси кучли экан. Онг остида яширинган аллақандай қилмиш ҳақидаги хотира уни бошқа одам қилган қотилликни бўйнига олишга мажбур этганмиш. Дастлаб Уоррен буларнинг эси жойидами, деб ўйлади. Лекин изқуварлар Маргарет Уолдекнинг ўлимига унинг ҳеч қандай алоқаси йўқлигини далиллар билан исботлашгач, Уорреннинг фикри ўзгарди. Балки улар ҳақдир? Ахир, шунча далил келтиришди-ку.

Хуллас, охир-оқибат Уоррен Маргарет Уолдекни ўлдирмаганига ишонди. Демак, хотираси панд берибди. Рухшуносга кўриниши керак.

– Эсим оғиб қолибди, деб ўйлаётгандирсиз, – деди зобит Рукер худди унинг фикрини ўқиётгандек. – Танвишланманг, мистер Каттлетон. Сиз соппа-соғсиз. Ҳар сафар газетада қотиллик ҳақида ёзишса сизга ўхшаган ийбсиз айбдорлардан камида беш-олтитаси иқрор бўлиш учун олдимизга келади. Айримлари одам ўлдирганига чинна-чин ишонади. Сиз ҳам қачонлардир одам ўлдириш ҳақида ўйлагансиз, шу хотира онгингизга ўрнашиб қолиб

айбдорлик ҳиссини уйғотади. Бу қотилликни бўйнингизга олишингизнинг сабаби шу. Бунақа ҳолатлар бизда кўп учрайди. Жинни бўлиб қолибман, деб хавотирланманг, мистер Каттлетон. Шунчаки шуурингиз сал чалғиган.

— Инсон мияси сир-синоатга тўла, — деди Рукернинг шериги.

— Агар бир кун келиб яна шундай ҳолатга тушсангиз ваҳима қилманг, — гапида давом этди изкувар. — Эсингизда қолсин: сиз ҳеч кимни ўлдирмагансиз. Илтимос, кейинги сафар маҳкамага келиб бизга халал берманг.

Уоррен шўхлик қилиб гап эшитаётган боладек бош эгиб турар, лекин энди унинг кўнгли хотиржам эди. Электр курсидан кўркмасаям бўлади. Чунки у ҳеч кимни ўлдирмаган!

Кечқурун у алаҳсирамай, тошдек қотиб ухлади.

* * *

Ўша воқеа март ойида юз берганди. Орадан тўрт ой ўтгач, июлда яна такрорланди. Уоррен уйғониб кўчага чиқди, муюлишда “Дейли миррор”ни харид қилди, сўнг қахвахонага кириб кофе ва пишириқ сотиб олди-да, столга ўтириб, газетани очди. Учинчи саҳифада кеча уйига қайтмаган ўн тўрт ёшли киз ҳақида ёзишган экан. Кечқурун ўша қизни кимдир жинкўчага олиб кириб устара билан бўғизлаб кетибди. Мақолага кекирдаги тилиниб ётган мурданинг сурати ҳам илова қилинганди.

Уорреннинг миясига хотиралар қуюндек ёпирилиб келди. Ҳаммаси ҳозиргидек кўз олдида. Унинг бир кўлида устара иккинчиси билан типирчилаётган қизни маҳкам ушлаб олган. Бечора қиз ҳўнг-ҳўнг йиғлайди. Кейин бояқишнинг бўғзидан тизиллаб қон сачради...

Наҳотки, яна хотираси панд бераётган бўлса? Бўлиши мумкин эмас! Ахир, қотилликнинг ҳар бир лаҳзаси ёдида ку. Алави изкувар яна шундай ҳолатга тушсангиз, қилмаган

ишингизни бўйнингизга олишдан тийилинг деганди. Бўлмагур хотираларни миясидан чиқариб ташлаши керак.

Уоррен ўзини чалғитиш учун ишга борди. Лекин идорадаям хаёлини бир жойга жамлолмади. Сандра Житлерни бўғизлаётгани кўз олдидан кетмасди. Ҳамкасбларидан бири тобингиз жойидами, деб сўради. Компания вице-президенти шифокорга учрашишни маслаҳат берди. Соат бешда Уоррен шалвираганча уйига қайтиб, туни билан алаҳсираб чиқди. Йўқ, полицияга боришдан бошқа чора йўқ. Агар ростдан ҳам ўша қизни ўлдирган бўлса қамашади. Ўтган сафаргидек хотираси чалғигани аниқланса, изкувар далиллар билан айбсиз эканини исботлаб, қўнглини жойига туширади.

Эртаси куни Уоррен маҳкамага кира солиб, зобит Рукернинг хонасига қараб юрди.

Салом, мистер Каттлетон, — изкувар уни дарров таниди. Яна қотилликни бўйнингизга олиш учун келдингизми?

Сизни безовта қилмоқчи эмасдим. Лекин газетада ёзилган жиноятни мен қилганман. Куинз туманида ўша қизни қандай ўлдирганим аниқ ёдимда.

Зобит Рукер уни бошқа хонага олиб ўтди-да, ўзи танқарига чиқиб кетди.

Куинз тумани полиция маҳкамасига қўнгиноқ қилдим, деди изкувар қайтгач. — Қотилликнинг газетада ёзилмаган айрим тафсилотларини етказишди. Айтинг-чи, мистер Каттлетон, қизнинг қорнига устара билан нима деб ёзилган? Ёдингиздами?

Аниқ ёслолмаяпман.

Унинг қорнига “Мен сени севаман” деб ёзгансиз, энди қорнига тунидими?

Ҳа, Уоррен ёслади. Қизнинг қорнига худди шу сўзларни устара билан тилганди.

Пўк, мистер Каттлетон, — деди изкувар ачиниб. — Қотил Сандра Житлернинг қорнига айтиб бўлмайдиган сўкиш

сўзларни ёзган. Шунинг учун ҳам бу тафсилот газеталарда берилмади. Сиз эса менинг гапимга ишониб чалғидингиз. Сиз кизни ўлдирмагансиз. Ўша жойда ҳатто бўлмагансиз ҳам. Шунчаки газетани ўқигач, хотирангиз ўтган сафардагидек яна панд берган.

Уоррен бошини ҳам қилиб узоқ ўтирди.

— Сандра Житлерни ўлдирмаганимни биламан, — деди у ниҳоят. — Лекин ўзимни шунга ишонтиролмаяпман. Қотилликнинг ҳар бир лаҳзаси кўз олдимда қайта-қайта жонланаверади, ахир! Тушларимдаям шуни кўриб босинқираб чиқаман. Ҳар сафар одам ўлдирмаганимни кимдир далил билан исботламагунча кўнглим жойига тушмайди.

— Ибот керак бўлса, бугунгидек тортинмай тўғри олдимга келаверинг, — деди Рукер жилмайиб. — Мен аҳволингизни яхши тушунаман. Сизга ёрдам беришга доим тайёрман.

Уоррен изкуварнинг кўлини маҳкам сиқиб, миннатдорчилик билдирди-да, елкасидан тоғ ағдарилгандай енгил тортиб маҳкамадан чикди. У кечкурун хуррак отиб ухлади.

* * *

Сентябрнинг сўнги кунлари. Эрталабки ёғингарчиликдан сўнг офтоб чикди. Ишдан қайтаётган Уоррен Каттлетон кўйлақларини олиш учун хитойликларнинг кирхонасига кирди. Кейин Амстердам-авенюдаги дорихонадан аспириин харид қилиб, хўжалик дўконининг ёнидан ўта бошлади.

Шу пайт унга нимадир бўлди.

Уоррен худди масофадан туриб бошқарилаётган роботдай нима килаётганини ўзи ҳам тушунмай дўконга кириб бигиз сотиб олди.

Уйига қайтгач, кўйлақларини кийим жавонига жойлаб, икки дона аспириин ичди-да, бигизни кафтида ўйнатиб

томоша килди. Дастаси мустаҳкам, учи пўлатдан экан. Бармоғини теккизиб кўрди. Ўткирлигини қаранг!

У бигизни чўнтагига солиб уйдан чикди ва сигарет тутатиб Бродвей томонга кетди. Саксон олтинчи кўчада метрога тушиб, Вашингтон-Хейтсда ташқарига чикди. Бекатнинг ёнида хиёбонда ярим соатча ўтиргач, Дикман-авенюдаги ресторанга кириб бузоқ гўшти, қовурилган картошка ва кофе буюрди. Ишгаҳа билан маза қилиб овқатланиб кўчага чикқанда аллақачон қоронғу тушганди.

Ов вақти келди. Уоррен зимистон бир бурумга кириб ўлжасини кута бошлади. Ён томондаги кўчадан машиналар гизиллаб ўтар, йигит-кизлар, аёллар, қариялар – хуллас, ҳар хил одамлар изғишарди. Булар унга керак эмас. Уоррен икки соатлардан кейин кўча бўшаб қолганда уйга ёлғиз қайтадиган бирор аёлни қўлга тушириш умидида эди.

У тунги совуқда сабр билан узоқ кутди. Ва ниҳоят сукутни пошналарнинг тўқиллаши бузди. Бошига қалпок кўндирган, қадди-қомати келишган, қора сочли ёш бир қиз тез-тез юриб келарди. Бу офатижон энди ундан қочиб қутулолмайди!

Қиз яқинлашгач, Уоррен қоронғу муюлишдан югуриб чикди-ю, йиртқич ҳайвондек уни зимистонга тортиб кетди. Бошини асфальтга ургач, қиз чинқиритишга амалсиз етмай сулайиб қолди. Шунда Уоррен бигизни унинг юрагига санчди...

Ўлжасининг танаси совугач, у бигизни зовурга ташлаб, уйига қайтди-да, ҳеч нима бўлмагандек ётиб ухлади.

Эрталаб уйкуга қониб уйғонган Уоррен хуш кайфиятда ишга отланди. Кўчага чикқач, муюлишдаги сўқир газетафурушдан ҳар доимгидек “Дейли Миррор” олиб, понушта вақтида варақлади. Учинчи бетда кеча ярим тунда Вашингтон-Хейтсда Мона Мур деган раққоса қиз ўлдириб кетилгани ёзилганди.

Кечаги вокеалар лоп этиб унинг ёдига тушди. Қизга ҳамла қилиб, бигизни юрагига санчгани, кейин қуролни зовурга ташлагани — барини Уоррен бошини чангаллаганча эслади. Йўқ, бўлиши мумкин эмас! У одам ўлдирмаган! Яна хотираси панд бераяпти, эси оғаяпти. Балки руҳшуносга учраш керакдир? Бу хотира энди унга тинчлик бермайди. Рукернинг олдига боришдан бошқа чора йўқ.

— Мен Каттлетонман, — деди у ишхонасига кўнғироқ қилиб. — Бугун ишга кечроқ бораман. Шифокорга учрашишим керак.

Ҳа, зобит Рукер энди унинг учун шифокордай гап. Фақат шу одам Уорреннинг миясидаги бўлмағур хотираларни даф қила олади.

— Ие, яна ўзлари-ю, — Рукер уни худди эски кадрдонлардек жилмайиб қарши олди. — Бугун келишингизни кўнглим сезганди. Кечаги қотиллик сизнинг услубингизга айнан мос тушади.

Уоррен нигоҳини олиб қочди.

— Мен... ҳалиги Мона Мурни...

— Бу стриптизчи қизлар ғалати исмларни яхши кўради ўзи. Мона Мур. Французчасига “севгилим” дегани.

— Йўғ-э?

Зобит Рукер бош ирғади.

— Хўш, мистер Каттлетон. Мона Мурни қандай ўлдирдингиз?

— Уни ўлдирмаганимни биламан, лекин...

— Сизга маслаҳатим — газета ўқишни бас қилинг, — деди Рукер бош чайқаб. — Юринг, миянгизни шубҳа-гумондан тозалаймиз.

Улар доимгидек кичкина хонага киришди.

— Қиз бигиз билан ўлдирилган. Бигизни қаердан олдингиз?

— Хўжалик моллари дўконидан.

— Дўкон қаерда жойлашган?

– Амстердам-авенюда.
– Нега айнан бигиз олдингиз?
– Чунки жуда бежирим матоҳ экан. Менга ёқиб қолди.
– Ҳозир у қаерда?
– Зовурга ташлаганман.
– Ҳар доимгидек, – деди Рукер. – Айтинг-чи, қизга бигиз санчганингизда кўп қон оқдимиз?

– Ҳа, ҳамма ёғим қон бўлди. Тезда уйга қайтиб уст-бошимни алмаштирдим.

– Қон сачраган кийимни қаёққа ташладингиз?

– Чиқинди ёқиладиган ўчоққа, – деди Уоррен овози титраб.

– Тушунарли, – Рукер кафтларини бир-бирига ишқади. – Энди менинг гапимга кулоқ солинг. Қотил бигизни қизнинг юрагига санчган. Қурбон шу лаҳзадаёқ жон берган. Унинг кўксида миттигина яра қолган, холос. Бир томчийам қон оқмаган. Хуллас, сизнинг кўрсатмаларингиз лофдан бошқа нарса эмас. Энди кўнглингиз жойига тушдими?

Уоррен секингина бош ирғади.

– Лекин бари ҳозиргина бўлгандек кўз олдимда турибди.

– Афсуски, шундай, – деди зобит Рукер маъносиз жилмайиб. – Сизга жуда раҳмим келаяпти, мистер Каттлетон. Қизиқ, бу алахсирашингиз яна қанча давом этаркан? Охири икковимиздан биримиз жинни бўлиб қолмасак гўрга бўлди.

*Рус тилидан
А.Отабоев таржимаси*

БУВИ

Болалигимда Нани Ҳомботс содир этган қотиллик ҳақида кўп бор эшитганман. Узундан узоқ қиш кунларида катталар қалтираб-титраб ана шу мудҳиш воқеани ҳикоя қилишар, биз болалар ухлаётган киши бўлиб, кўрпага ўралганча, юрагимиз музлаб уларнинг гапига қулоқ солардик.

Бу биринчи Жаҳон уруши пайтида юз берган. Нанининг эри урушга кетган, ёшгина жувоннинг бир парчагина томорқасидаги ишларига қарашиш учун унга бир асирни бириктириб қўйишган. Асир, катталарнинг айтишича, сочи, қош-кўзлари қоп-қора, қўшиқ айтиш ва соз чертишда тенги йўқ итальян йигит экан. Унинг учун яқиндагина эрини ҳарбий хизматга жўнатган, ҳали тўшак лаззатини унута олмаган ёш жувоннинг бошини айлантириб олиш қийин кечмаган. Қизчаси туғилган пайтда эри урушда бўлган.

Кутилмаганда эри Кечевеш уйга қайтади. Ўша оқшом жувон ва асир уни ўлдиришади. Жасадни аравага солишади-да, устини пичан билан ёпиб, Рабу дарёсига элтиб ташлашади. Кимдир уни кўриб қолгудек бўлса, таниб олинмаслиги учун калласини кесиб олишади ва яқин орадаги гўнгтўдага кўмиб қўйишади.

Кейин уруш тугади, асирлар, шу жумладан итальян йигит ҳам юртига қайтди. Кечевеш уйига қайтмагани учун, хотини унинг жангда қаҳрамонларча ҳалок бўлгани, ҳатто унга анчагина ёрдам пули жўнатилгани ҳақида гап тарқатди.

Нани Ҳомботс асир кетганидан кейин дала ишларига қарашиш учун мардикор ёллади. Улардан бири далага гўнг чиқараётиб, бош чаноғини топиб олди ва полис идорасига хабар қилди. Барча шубҳа-гумонлар ҳақиқатга айланди.

Ўша куниёқ аёлнинг қўлига кишан солиб обкетишди, кейин уни умрбод озодликдан маҳрум этишди.

Нани Ҳомботснинг беш яшар қизи аввал қайсидир қариндоши қўлида ўсди, у ўлгач бечора Аннуш Кечевеш яккаю ёлғиз қолиб кетди. Аннушни мен ҳам яхши танирдим, у бизнинг кўчамизда қишлоқнинг энг чеккасида, томи қамиш билан ёпилган, йиқилай деб турган кулбада яшарди. Аннуш ҳақида турли ваҳимали гаплар юрар, биз болалар далага овқат олиб бораётганда, унинг уйи ёнидан ўтишга ҳайқардик. Албаттаки, унга ҳеч ким уйланмаган, шундай эса-да, кимлардандир иккита бола орттиришга улгурганди. Ахир Нани Ҳомботснинг қизига ким ҳам уйланади?

Аниқ эслайман, у жуда ишчан, меҳнаткаш ва соғлом аёл эди. У билан бирга бўлган эркакларга осон кечмагандир? Кимдир унга уйланмоқчи бўлганида, Аннушнинг худди онасига ўхшаб, эрининг калласини кесиб олиши, кейин уни гўнгтўдага кўмиб қўйиши мумкинлигини даҳшат ичида кўз олдида келтирган бўлса керак.

Баҳорнинг илиқ тонги эди. Иккита болакай ҳовлида ўйнаб юришарди. Петике беш, Марнике икки ярим ёшга кадам қўйганди. Улар кечаги ёмғирдан кейин намланган ер узра тунука парчаси билан турли шаклларни чизишарди.

Уй қулфлаб кетилганди. Эшик олдида бир шохи бўронда синиб тушган, бир тарафга қийшайиб қолган қари нашвати дарахти тагида аллақачон ўз умрини яшаб бўлган эски устол ва ғижирлаб қолган харрак жойлашганди. Устолнинг устида болаларнинг кундалик емаги – бир кўзачада сув ва усти катакли рўмолча билан ўртилган нон турарди.

Ҳовлининг ярми кўча билан кўшилиб кетган, орқа томони эса томорқа билан туташганди. Қачонлардир ҳовли девор билан ўралган бўлса-да, ёғин-сочин натижасида унинг ярми ивиб адо бўлган, қолган қисми ўтин йўғида ўтга

каланган, фақат дарвозани тутиб туришга мўлжалланган иккита чирик устун қолганди, холос.

Кўчадан ўтиб бораётган бир кампир ҳовли ёнида тўхтаб, кичкинтойларга диққат билан қараб қолди.

Болалар шу пайтга қадар бунақа ғалати кампирни кўришмаганди. У қўшни Роза холаникига ўхшаб кичкина рўмолча ўраб олмаган, унинг қалин ва оқарган сочлари елкаларига тушиб турарди. У худди гадойларга ўхшаб таёк учига кичкина бир тугунни илиб олган, ҳали йиртилиб улгурмаган қора кўйлаги худди бировникидек унга ярашмай турарди.

Кампир бироз букилиб, ҳовлига тикилганча туриб қолди.

Петике ҳеч нарсадан кўркмасди. У эрта баҳордан кузгача уйда ёлғиз қолишга кўниккан, фақат Марике баъзида бўлар-бўлмасга ариллаб, унинг ғашига тегарди. Бола шу пайтгача онасидан бирор марта қароқчилар, қотиллар, болаларни ўғирлаб сотадиган тиланчилар ва ажиналар ҳақидаги кўрқинчли эртакларни эшитмаган эди. Петике ҳатто қоронғидан ҳам кўркмасди. Ҳозир ҳам у қизиқсиниб, нотаниш кампирга яқин борди.

— Онам уйда йўқ, — деди жиддий қараш билан.

— Кимнинг ўғли бўласан? — сўради аёл. Унинг овози Роза хола сингари кампирларнинг товушига ҳечам ўхшамасди.

— Анна Кечевеш, — деди болакай ва кампирнинг мовий кўзларидан ажинлари бўйлаб оқа бошлаган ёшларни кўриб хайрон бўлди.

— Отангининг исми нима? — сўради кампир энтикиб.

— Менинг отам йўқ, — жавоб кайтарди бола куруқкина оҳангда. — Кингига ўхшаган болаларнинг отаси бўлади. Онамнинг айтишича, унинг бизга кераги ҳам йўқ.

— Бу сенинг синглингми? — суради акасидан анча узоқда бегона аёлдан ётсираб турган қизчани кўрсатиб ва ўзи ҳовли ва кўча ўртасидаги кўринмас чегарани босиб ичкари кирди.

— Ҳа, — деди бола, — Марике. У ҳали жудаям кичкина.

— Кўряпман, — деди аёл ва ҳовлининг ичкари тарафида, қизчанинг рўпарасида уюб қўйилган шох-шабба ғарамига суяниб қолди. У унниқиб кетган дастрўмолчаси билан кўзларини артар, бироқ кўзёшларнинг кети кўринмас, чунки у ҳар гал хиралашган нигоҳларини уйнинг ғарибгина томига, қийшайиб турган нашватига, болаларга, шип-шийдам ҳовлига қаратганида ўзини йиғидан тўхтата олмасди.

Болалар унга кўркув аралаш қараб турашарди. Петике унга ҳеч ерингиз оғримаяптими. Шувегеш амаки ҳар қандай касални тузатади, демоқчи бўлиб турганида кампирнинг ўзи тилга кирди:

— Онанг қаерда?

— Улар далага патинжон эккани кетишди.

Кампир бирданига сергак тортди:

— Ким билан кетди?

— Фабиан амаким ойимга ёрдам беряпти.

— Тушунарли... У... Фабиан амакинг анчадан бери сизлар билан яшайдими?

— Йўқ, мавлуд байрамида йўқ эди. Онам уни бозордан олиб келди.

Кампир болаларга жимгина қараб қолди. Беихтиёр юзларига табассум югурди. Шунинг баробарида юзларидаги ажинлар кўпайиб кетди, лекин кўзларида севинч порлади. Унга жавобан Петике ҳам жилмайди, Марике эса, тортинчоқлик билан ерга тикилиб турарди.

— Бувингиз бўлишини хоҳлармидингиз? — сўради кампир ўша табассум билан.

— Бизнинг бувимиз йўқ, — бидирлади Петике, — Кингининг иккита бувиси бор.

— Шунинг учун сўраяпман, сенинг ҳам бувинг бўлишини истайсанми?

Петике ўйланиб қолди.

– Кингининг бувиси унга ҳар доим олма беради. Ҳатто кишда ҳам.

– Мен буни билмаган эканман. – Аёл ўзини оклагандай гудраниб, тиззалари устида турган тугунчасини оча бошлади. Болалар қизиқиб унга яқинлашишди. Унинг увода тугунчасида қора чарм кармон, катта қизғиш салиб, думалоқ тароқ ва кўзгу бор эди.

Кичкина яшил қопламали кўзгунинг орқа тарафида узун сочларни тараётган елкалари очиқ аёлнинг тасвири бор эди.

Ойна фавкулудда яраклаб турарди. Петике бировнинг нарсасига тегмасликка ўргангани учун индамай қараб тураверди. Уйда ҳам ана шунақа ойна бор, фақат у болаларнинг қўли етмайдиган жойда илиб қўйилган.

Петике кампир меҳрибонлик билан узатган кўзгуни журъатсизлик билан қўлига олди, унда ўз аксини узоқ томоша қилди ва Марикенинг оғзи йиғлашга мойил тарзда қийшя бошлагач, қўлидагини унга кўрсатди.

– Ўғлим, исминг нима?

– Петике.

– Шошма Петике, – Кампир боланинг қўлидан кўзгуни олди-да, уй томонга юрди. Шу чоқда уйнинг нашвати сояси тушиб турган деворида югуриб кетаётган қуён тасвири пайдо бўлди. Болақайлар девордаги ғалати тасвирни қизиқиш билан кузата бошлашди. Аёл кўзгуни шундай ушлаб турилса, унинг акси соя тушиб турган деворга аниқ тушишини тушунтириб, уни Петикенинг қўлига тутказди.

Болалар ўйин билан андармон бўлиб қолишгач, кампир уйиб қўйилган хазон атрофида юра бошлади. Болалар б ғалати ўйинни ўйнаб зерикашди шекилли, яна ўзларида қизиқиш уйғотган кампирнинг ёнига югуриб келишди. Кампир уларга қараб маҳзун жилмайди:

– Бувингиз бўлишини истармидингиз? – дея аввалги саволини қайтарди. Петике нима деб жавоб қайтаришни билмасди.

– У ҳар доим сиз билан бирга бўларди. Тушлик тайёрлаб берар, Қорқиз ва етти пакана, Бўғирсоқ, иккита уришқоқ эчки ҳақидаги эртақларни айтиб берарди.

– Зўр-ку, – деди ҳар куни кечга яқин онасини соғинганидан хархашасини бошлайдиган синглисидан безор бўлган Петике.

– Мен сизнинг бувингиз бўламан, – деди кампир нуроний табассум билан.

Петике бунга жон-жон деб рози бўлса-да, бир нарсага тушуна олмасди:

– Нимага шу пайтгача бизнинг бувимиз бўлмагансиз?

Аёл ёлғондакам қовоқ уйди:

– Мен жуда узоқда эдим, ўғлим.

– Амрикода эдингизми?

– Амрикода эдим. Ҳатто ундан ҳам узоқда эдим, болам...

Қўшни аёл Роза хола туш маҳали Анна Кевечешнинг ҳовлисида хазонлар устида ўтирган оқсоч аёлнинг ўз ёшига номуносиб тиниқ ва чиройли овозда болаларга қўшиқ ўргатаётганини кўриб ажабланди.

Роза хола нима бўлаётгани билан қизиқса-да, қўшни ҳовлига ўтгиси келмади. Нани Ҳомботснинг қизи ким эдики, унинг уйига келган нотаниш меҳмон ким бўларди? Роза хола ҳатто ўз невараларини ҳам қўшни болалар билан ўйнагани қўймасди. Кинга ўзбошимчалик билан қўшни ҳовлига ўтиб қолса, дарров уни чақириб олар ва яхшилаб таъзирини берарди.

...Катта Оқ Салиб ёнидаги Комло водийси катта йўл ёқасига туташиб кетган. Йўлнинг бир тарафи қишлоққа, иккинчи томони Аннуш ишлайдиган далаларга уланган. Кеч тушиб, кекса нашвати сояси ҳовли бўйлаб чўзилган маҳалда Фюге эринчоқлик билан кавш қайтариб ётар, Петикени эса сигир экинзорни беҳуда топтамасин учун уни оғилга эртароқ киритиш ташвиши ўйлантирарди. Кейин эса, у

синглисининг қўлидан тутганча, катта Оқ Салиб тагига онасини кутиб олиш учун чиқади.

Аннуш Кечевеш болаларини узоқдан илғай олади. Ўша ондаёқ унинг вужудини ёқимли бир ҳис чулғайди. У далада ишлашни, айниқса, баҳорнинг ана шу палласини, унинг елкани куйдирадиган қуёшини ёқтиради, янги экилган патинжон кўчатлари баравж ўса бошлагани, қишда насибалари мўл-кўл бўлишини ўйлаб кўнгли тоғдек кўтарилади. Бироқ уйда ёлғиз қолган болаларимга ҳеч нарса бўлмадимикин, деган таҳликали савол бу қувончни бир зумда ювиб кетади.

Даладан Катта Оқ Салибгача ўн дақиқалик йўл. Йигирма беш ёшли, кучли ва соғлом аёл бу фурсатни иккига бўлиб, далада қолган эркакка ва уни кутиб ўтирган болаларига тақсимлаган.

Аннуш виждонан ишлашни севар ва бунинг уддасидан чиқа оларди. Бироқ саккиз таноб ерни бир ўзи эплай олмасди. Бунинг учун камида иккита одам керак бўларди. Унинг хизматкор сақлашга қурби етмасди, чунки иккита боласи билан қишдан аранг жон сақлаб чиқар, ортиқча нонхўрни боқишнинг ўзи бўлмасди. Ҳатто савр ойига бориб уларнинг қуруқ жўхори нондан бўлак егулиги қолмасди. Бу пайтда жўхори сўтасидан бошқа емиши қолмаган Фюге ҳам сугдан тўхтарди.

Аннуш ютоқиб зоғора нон кавшаётган болаларини кўрганида, кечқурун уларнинг сўлғин баданини ишқаб чўмилтираётганида юраги эзилиб кетарди. Шунда у чўчка сотиб олиш учун йиғиб қўйган пулни оларди-да, гўшт, ёғ ва кўпроқ шакар сотиб олиш учун дўконга югурмоқчи бўлар, бироқ бу пайтда дўкон ёпиқ бўлишини ўйлаб, ҳафсаласи пир бўлар, эрталаб уйғонганида янаги йил учун битта чўчкача олиб қўймаса бўлмаслигини англаб, пулга теккиси келмасди.

У энди тирикчилик ҳақида унча қайғурмаса ҳам бўлади. Ёнида Фабиан бор. У Аннуш Кечевеш кимнинг қизи эканини билган тақдирда ҳам уни ташлаб кетмайди.

У бир ой илгари Фабианни мардикор бозоридан ёллаб келганди. У озғин, ўйчан чехрали, мулоҳазакор йигит эди. Унинг хўрлик ва ситамларга кўникиб кетган нигоҳларида ишончсизлик ва чуқур қайғу акс этиб турарди.

Аннуш йигитнинг қисматида ўзиники билан ўхшашлик борлигини пайқади. У етимлик, ёлғизлик нима эканини яхши билади. Улар икки ҳафта давомида бир далада меҳнат қилишди. Аннуш биринчи кунданок йигитнинг ота-онасини ҳам кўрмагани, очкўз ва кўпол қишлокилар қўлида етимликда ўсгани, шу пайтга қадар бирор марта бирор кишидан ширин гап эшитмаганини сўраб билиб олганди.

Бугун туш пайти аёл яна бахтнинг сархуш этгулик титроғини бутун вужуди билан ҳис этди. Улар тол сояси остида биргаликда нон ва қарзга олинган чўчкаёғ ейишди, шунда Фабиан айтдики:

– Бекам, мен қудукдан тозароқ сув опкелай.

Аннуш ўз-ўзини енгишга ҳаракат қилди:

– Фабиан, мени бекам демагин, Аннуш деявер.

Йигит унга тикилди, аммо дарров бошини эгиб олди, лабларига титроқ югурди.

– Тилим бормайди, – дея шивирлади у.

Аёл унга яқинроқ келди ва иягидан кўтариб ўзига қаратди:

– Аннуш дегин, – майинлик билан ўтинди аёл.

Улар узоқ муддат бир-бирига тикилиб қолишди.

– Шу пайтга қадар ҳеч ким мени севмаган эди, – деди йигит ва бирдан унинг нигоҳлари тундлашди.

– Мен... Мен сени севаман, Фабиан! Сен бунинг биласан. Биласан-ку, тўғрими?

– Мен ҳам сизни севаман, – деди Фабиан хўрсиниб. Унинг сўзларини аранг эшитиш мумкин эди.

– Сизни эмас, сени дегин!

Фабиан Аннушнинг юзига узок термулди: унинг дудоклари атрофига майин табассум ёйилган, кўзларида самимийлик акс этарди, йигит эса анчадан буён ичида тўпланиб қолган йиғи тўфонини аранг ушлаб турарди.

– Сени, – деди оҳиста энтикиб.

Улар қанча вақтгача кучоқлашиб туришганини ёлғиз худо билади. Кейин Фабиан қаршисида илк бор бетакрор мўъжизани куриб тургандек енгил ва ҳайратомуз жилмайганича сўради:

– Қудукдан муздек сув олиб келсам майлими... Аннуш?..

...Аннуш чўккалаб болаларини бағрига босди, уларнинг юз-кўзларидан қайта-қайта ўпди. Унинг лаблари жигарбандларининг юз териси ҳар кунгидек эмаслигини дарров пайкади, аммо дастлаб бунга эътибор бермади, – э худо, бу етимчалар учун куннинг ўтиши бунчалар кийин бўлмаса? Ўтган ёзда Марика ҳали кўкракдан ажралмаган пайтда кечкурун уни кўриши билан “онна, онна” дея кийкира бошларди. Ҳа, Аннуш уларнинг “оннаси”. Улар онасисиз яшай олмайди, шуни ҳис этишнинг ўзи қанчалар катта бахт. Ахир у фарзандларини айнан ўзи учун дунёга келтирмадими?

У кизчани қўлига кўтариб олди, ўғлининг қўлидан тутди. Улар торгина сўқмоқдан уйга қайта бошладилар. Петике одатдагидек шоша-пиша кун бўйи юз берган воқеаларни “шарҳлашга” ўтди, онаси эса унга хорғинлик билан қулоқ тутарди: кушнинг ини... Марике йиғлади... Улар дўкон-дўкон ўйнашди... Бирдан аёл сергакланди:

– Нима дединг, ўғлим?

– Бувим келдилар, – деди бола қувончи ичига сиғмай, шундагина онаси унинг қўлида турган думалоқ кўзгучага эътибор берди, – қаранг, бувим менга манавини бердилар.

– Қанақа буви, қаердан келади? – ажабланди Аннуш.

– Амриқодан.

Наҳотки болаларидан бирининг отаси ўз фарзандини олиб кетиш учун онасини юборган бўлса?.. Йўқ, бўлиши мумкин эмас. Ахир бўйнимга осилиб олмоқчи, деб ўйламасин учун у биронта йигитга ундан ҳомиладорлигини айтмаганди-ку?

– Бувим бизга эртақлар айтиб бердилар. Бирга қўшиқ айтдик, ўйнадик, – ҳикоясини давом эттирди Петике.

Аннуш миясида чарх ураётган нохуш фикрларни ҳайдамоқчи бўлар, бироқ ундан қутула олмасди. Шунда бестоқатлик билан ўғлига қичқирди:

– Одамга ўхшаб бир бошдан гапир, қанақа буви, қайси буви?

Бола бироз шошилиб қолди-ю, беш ёшли боланинг имкони даражасида бор гапни айтиб берди.

– Қаерда ҳозир ўша аёл? – сўради у сабрсизлик билан.

– Уйда.

– Нима қияпти?

Петике йиғлагудек бўлди:

– Фюгени соғиб, кечлик тайёрлаяптилар.

– Сен унга калит пичанхонанинг тоқчасида туришини айтдингми? – ўшқирди онаси. Бола энди баралла йиғлаб юборди:

– Йў-ўқ, – деди алам билан хириллаб, – ўзлари биларканлар. Ҳар доим калит мана шу ерда турарди, дедилар.

Аннуш тахтадек қотиб қолди. Ҳолсизланиб қизчани ерга қўйди. Юраги ўрнидан кўзғалиб, бўғзига қадалгандай бўлди, ҳозир бўғилиб ўламан, ўйлади Аннуш. Болалар унга даҳшат ичида қараб туришарди. Ана шунда Аннуш болаларнинг оёқ-қўллари ҳар кунгидек кир-чир эмас, топ-тоза ювилганини кўрди. Кечагина ўғлининг иштончасидаги йиртиқни уйда ип йўқлиги учун ямай олмаганди, ҳозир эса, ўрния билинмайди. Петикенинг енглари, кизчанинг

эгнидаги чит кўйлак ҳам ювилган, ҳозирги иссиқда ҳамма нарса тез қуриб қолади.

У болаларини судраганча уйга томон ошиқди. Тепаликларнинг сояси водий бўйлаб ёйила бошлаган эди. Аёл ошхонасининг эшиги туйнугидан шуъла таралмаётганини узокданоқ пайкади. Ичида хира умид яллиғланди: эҳтимол кетиб қолгандир? Балки унинг ўзи умуман бўлмагандир. Петике у ҳақдаги гапларни шунчаки алаҳсираб айтган бўлса-чи?

Шу пайт чўка бошлаган шом пардаси ортидан унинг кулоғига майин ва сокин бир кўшиқ эшитилди. Кўшиқ оҳанги якинлашган сари Аннушнинг вужудига титроқ кира бошлади. Бу овоз, бу кўшиқ унга таниш, лекин улар йилларнинг залворли қатида қолиб кетган, лекин хотирасининг қайсидир пучмоғида занг босиб ётганди. Ҳозиргина аёлнинг назарида алланима зарб ила портлади-ю, бу олис хотиралар қайта жонланди. Унинг кўз унгида заррин сочли, кўзлари чакнаб турган, навқирон ва меҳридарё аёл сиймоси пайдо бўлди...

Унинг алланечук парда қоплаган нигоҳлари қийшиқ нашвати остида турган аёл гавдасини зўрға илғай олди. Жўхори ситиб ўтирган аёл Аннушни кўриши билан илкис кўзғалди-ю сеҳрлангандек бир зум қотиб қолди, кейин унинг паст ва ўтинчли овози эшитилди:

– Жон қизим, мени ҳайдама!

Аннуш вужудидаги сўнгги журъатни тўплаб:

– Қолверинг, она, – дея олди, холос ва унинг ўқсиқ йиғисини ҳеч ким эшитмасин учун ўзини жон ҳалпида уй ичига урди.

“Қолаверинг... Қолаверинг?... Йўқ, уни эртагаёқ жўнатвориш керак. Ҳар ҳолда ярим кечаси қувиб юборса бўлмас”.

Аннушнинг ўт чакнаган кўзлари қоронғилик бағрини ёриб турарди. Онаси ҳам ҳозир уйғоқ эканин ич-ичидан ҳис

қилди. Бечора кун бўйи ҳориб-чарчаб кетгандир? Ахир Аннушнинг ҳамма ишларини бажариб қўйибди-ку? Бунинг устига яна ётиш олдидан болаларни ювинтириб, жойига ётқизди, яна эртақлар айтиб берди. У қандай бўлмасин, фойдаси тегиши мумкинлигини кўрсатмоқчи бўлган-да! Ана шуни ўйлаб Аннушнинг кўзлари ёшга тўлди.

Хонада нафас олишнинг иложи йўқдек эди, ҳаво гўё тош-метинга айланган, уни ҳатто болта билан ҳам майдалаб бўлмасди.

– Нега бунақа қилдингиз, она, – унинг кўкқисдан янграган хитоби ёнгинасида ухлаб ётган қизчасини ҳам қалқитиб юборди.

Кўшни тўшакдан ҳадеганда жавоб эшитилавермади:

– Қўй, қизим, ўтган ишга салавот. Ярамни янгилаб нима қиласан?

– Шунақа денг, – деди қизи заҳарханда билан, – Демак, бу яра сиз учун эскирибди-да? Бўлиши мумкин, чунки сиз қилмишингизга яраша жазо топдингиз. Мен-чи, мен ким учун, нима учун азоб тортиб юрибман? Менинг ҳаётимни кўрдингизми? Бунга ким айбдор?

Онаси жавоб бермади. Қиз ҳам жавобни кутмаётган эди.

– Мени қишлоқда ким деб чақиришларини биласизми? Пани Ҳомботснинг қизи. Фақат шу, холос. Мени тушуна олган, меҳнатим, ҳалоллигимни қадрлай олган бирорта инсон тополганимда, унинг хоки пойини кўзимга суртардим. – Аннуш бўғзига қадалган йиғини ютиш учун оғир хўрсинди. – Мен одамлар наздида йўлини йўқотган саёқ бир қизман! Ахир қотил онанинг фарзандига биров хайрихоҳ назар билан боқармиди? Мен... ҳатто мана шу болаларни ҳам кимгадир меҳр қўйиш учун туғдим...

Аннушнинг товуши йиғига қўшилиб хириллаб қолди. Шундай бўлса-да, умрида илк бор ичидаги дарду аламини бировнинг олдида тўкиб солаётганди.

Анчадан кейин орадаги жимликни онанинг маҳзун овози бузди:

– Бу ишни мен қилганим йўқ, ўша италиённинг иши эди бу!

Аннуш жим қолди.

– Мен бу ҳақда сенга оғиз очмоқчи эмасдим. Ҳатто маҳкамада ҳам менинг гапларимга ҳеч ким ишонмаганди, – дея гапида давом этди кампир. – Ҳаётимда ҳамма нарсадан азиз бўлган икки норасиданг ҳақки касам ичаман, сенга бор гапни айтяпман.

Аннуш секин инграб қўйди:

– Гапираверинг, қулоғим сизда.

– Мен севиб қолгандим. Ўша италиённи деб эс-хушимдан айрилган эдим. Нима килаётганимни басир ақлим ҳам идрок этолмасди... Саратоннинг илк окшоми эди. Худди мана шу тўшақда ётгандик, туйқусдан деразани кимдир чертди. Сапчиб ўрнимдан туриб кетдим: “Ким бу?” “Бу мен – Андриш”. Эрим қайтиб келганди. Кўркувдан ўзимни тамомила йўқотиб қўйдим. “Жузеппе, – дедим италиёнга қараб, – бекин, каравотнинг тагига кирасанми, шкафгами, эшикнинг орқасига ўтасанми, яширин!” Жузеппе бамайлихотир ўрнимдан туриб, шалварини кийди: “Нега бекинарканман, сен менинг хотинимсан, ўша сўтак сенга энди қўлини ҳам теккиза олмайди!” Мен ундан бекинишини сўраб тиз чўкдим, ялиндим-ёлвордим. Унинг эса бир туки қилт этмади. Эрим эса бу пайтда эшикни гурсиллатиб тепа бошлаганди. Ё раббий, энди нима киламан? Шу пайт шовқин-сурондан сен уйғониб кетдинг.

– Ўшанда мен неча ёшдайдим, – сўради киз қақраган лабларини ялаб.

– Бир ярим яшар... Сени кўтариб олдим-да, эшикни очдим. Эрим ҳовлиқа кетди: “Вой, сен қанжик, вой фоҳиша! Демак, ҳаммаси рост экан. Сен ҳақингдаги гап-сўзлар, ҳатто муҳорабага етиб борган, манжалаки!” У мен тарафга мушт

отди. Аммо унинг залворли муштуми сенга тегмасин учун елкаларим билан сени тўсиб қолдим. Бир пайт эс-хушимни бир ерга тўплаганимда, улар мендан анча узоқда ёқалашиб ётишарди. Уларнинг иккиси ҳам йиртқич кепатасига кирганди... Бир пайт италиён ўрнимдан туриб, ҳорғин ух тортди, отанг ерда чалканчасига ҳаракатсиз ётар, унинг бўғзидан тинимсиз қон отиларди.

Кампир қийинчилик билан ютиниб олди.

– Мен тамоман қотиб қолгандим. Оёқ-қўлларимдан мажол кетиб, қимирлаёлмай қолгандим. Италиён мени эшик олдидан ичкарига итариб киргизди ва жасадни ташқарига судраб чиқди. Шу кетгани билан тонгга яқин қайтиб келди. Мен ҳамон эшик оғзида турар, сени қачон жойингга ётқизганимни ҳам эслолмасдим. “Нима қип қуйдинг, Жузеппе, нималар қилдинг”, сўрадим қақшаб. У таҳдид билан ўшқирди: “Унингни ўчир, маржа, биз шунчаки жанг майдонида тўқнашиб қолдик, иккимиздан биримиз ўлишимиз аниқ эди”. У агар бу ҳақда бировга гуллайдиган бўлсам, мени ҳам сени ҳам ўлдиришини айтиб кўрқитди. “Агар ўлдирилмасам, – деди у, – ҳамма ишни сенинг кўрсатманг билан қилдим, дейман”.

– Сиз индамай юравердингиз...

– Уруш вақти эди, болам. Уруш одамларни шафқатсиз қилиб қўяди, ҳатто аёлларни ҳам.

– Кейин нима бўлди?

– Икки ҳафтадан кейин уйимизга иккита миршаб келиб эримни сўради. Уни қаерда эканини айтишимни талаб қилишди. Агар ўзлари топиб олишса, жойида отиб ташлашларини айтишди. У пайтларда қочқин аскарларни сўрамай-нетмай отиб ташлашарди. Жузеппе миршабларнинг орқасидан менга тикка қараб турарди. Мен эрим уйга қайтмаганини, уни мутлақо кўрмаганимни айтдим. Уруш тугаб ҳамма асирлар, жумладан, Жузеппе ҳам Ватанига қайтди.

– Сиз... ўшандан кейин ҳам.. у билан яна...

– Унга каршилиқ кўрсата олмасдим. Бироқ унга нисбатан ҳисларим аллақачон сўниб бўлганди... ундан кўркардим, холос. У мени масхаралар, тахжирларди. У мухорабада нечтасининг миясидан отгани, яна қанчасининг қорнини ёриб ташлагани ҳақида мароқ билан ҳикоя қилиб берарди.

Аннуш бу гаплардан музлаб кетди: инсон шу қадар ваҳшийликка бориши мумкинми? Кимнингдир қорнини ёриб ташлаш Фабианнинг ҳам қўлидан келармикин? Ёки кимдир Фабианнинг... Оҳ, йўқ, йўқ!!!

– Мен бирор марта ҳам италийёндан эримнинг... жасадини нима қилгани ҳақида сўраганим йўқ. Бироқ эртами кечми бу сир, албатта, очирилиши ҳис этардим. Мен кеча-ю кундузни кўрқув ичида ўтказардим. Сир фони бўлгач... анча енгил тортгандек бўлдим.

– Маҳкамада ҳамма гапни айтиб берганмисиз?

– Айтганман. Ишонишмади. Ҳақиқий айбдор эса, бу ерда эмасди. Уни қидириб кўришди. Италияга ҳам мактун йўллашди, аммо бундай одам ҳеч қаерда йўқлигини маълум қилишибди. Менинг устимдан ҳукм ўқилди. Барчасига чидадим. Мен фақат ўзимни эримга хиёнат қилганим ва қотилликдан воқиф бўла туриб хабар бермаганим учун айбдор санардим, холос. Бошқа ҳеч қандай гуноҳим йўқ эди... Менга ишонасанми?

Қизи оғир тин олди:

– Ишонаман, она!

Кампирнинг кўксидан ўлик бир оҳ ва аллақандай мавҳум товуш отилиб чиқди. Кейин бирдан нафаси ичига тушиб кетди. Энди унинг товуши сокин ва сўник тус олди. Унинг овози ҳамон ёшлиқ пайтидагидек тиниқ эди.

– Сени жуда кўп эсга олдим. Йил санадим. Мана, олти йил тўлди. Етти йил... Ё раб, қизим мактабга бораётгандир. Энди... ўн бешга қадам қўйди. Эҳтимол йигитларнинг кў-

остиға тушиб қолгандир? Оқшомги базмларда уни рақсга таклиф қила бошлашгандир?

– Базм... рақс... – дея енгил хўрсинди Аннуш.

– Ўша йили агар мен ўзимни шу тахлит яхши тутиб бораверсам, яна ўн йилдан кейин мени озодликка чиқаришларини айтишди. Оҳ, бу ўн йил! Шу пайтгача мен ҳеч нарсадан умидвор эмасдим ва шуниси яхши экан қайтага. Мен шу пайтга қадар тирик мурда эдим, танамга жон киргандай бўлди. Мен эрк аталмиш бир кенглик борлигини эсладим яна. Очiq осмон остида қолган кадрдон қудуғимизни, бир тарафини яшин уриб кетган нашватимизни, ҳар тонг тепалик ортидан кўтариладиган қуёшимизни, сенга сут ичирадиган сирли дўлчани, ҳамма-ҳаммасини соғингандим. Уларнинг бари меники эди. Баъзан ўша кунларга ета олмасам-чи, деб кўркардим. Даҳшат! Сен бу пайтда ёруғ оламда бўлмасанг-чи? Мен боргунимча уйимиз ёниб култепага айланган бўлса-чи? Қудук қуриб қолган бўлса-чи? Ана шундай ҳадик ва ҳаяжон ичида кечди сўнгги ўн йил.

Аннуш онасининг гапларидан кейин танаси фалажланиб бораётганини ҳис қилди. Кампир ҳамон ҳикоясини давом эттирарди:

– Катта Оқ Салибдан уйгача бўлган йўл ўша азобли ўн йилдан ҳам узокроқ давом этди.

– Бас, – дея чинқирди бундан ортигини эшитишга юраги дош беролмаслигини сезган қизи тишини-тишига босиб.

Хонага ўлик сукунат чўкди. Анчадан кейин Аннуш секин кимирлади:

– Она, – овоз берди у шивирлаб, – онажон, ухляяписизми?

Жавоб бўлмади. Аннуш оҳиста устидаги кўрпани четга сурди-да, оёқ учида юриб ташқарига чиқди. Кампир унинг ортидан маҳзун қараб қолди:

– Фабиан, – пичирлади аёл. – Тур, кетишинг керак.

– Аннуш, сенмисан? – деган уйкусираган товуш эшитилди.

– Ҳа, менман, кўзингин оч, кетадиган вақтинг бўлди.

– Дарров-а, – бироз норози оҳангда ғўлдиради йигит. – Патинжон экишга борамизми?

– Йўқ, сен энди менинг уйимдан бутунлай кетишинг керак, Фабиан.

– Нимага?.. ахир...

– Сабабини сўрама, кетишинг керак!

– Нима, сен энди севмайсанми мени?

– Вой, Худойим!

Узоқ жимликдан сўнг йигит ғамгин пичирлади:

– Ўзимам ишонмагандим. Ҳаммаси туш экан. Бир лаҳзалик туш. Мени ҳеч ким севмаган экан.

– Фабиан, бу ҳечам туш эмасди, мен сени жонимдан ортиқ кўраман. Лекин... ҳозироқ кетишинг керак, тушун мени!

– Ҳечқурса, сабабини айтарсан?

– Ҳозирча мен сени ҳайдашга қобилман. Кейинчалик... кейинчалик мени ташлаб кетганингда мен бунга чидаёлмаслигим мумкин.

– Сени нега ташлаб кетарканман? – ҳаяжонда сўради йигит.

– Ахир, сен мени билмайсан, – оғир ух тортди Аннуш.

– Биладан, сениям болаларингниям яхши биладан, севаман ҳаммангизни!

Аёл индамади.

– Майли, Аннуш, эрталаб кетганим бўлсин.. Фақат, йиғлама...

– Фабиан, жоним, сени севаман!..

У пичанхонада, йигитнинг ёнгинасида уйқудан кўз очди. Ҳаммаёқ ёришиб кетганди. У бирдан ўзини йигитдан четга тортди. Чўчиб ўйғонган Фабиан худди чўкиб кетадигандай аёлнинг елкаларидан тутиб қолди. У йигитнинг қўлларини

четга суриб уйга отилди. Онаси ётган ўрин бўш турарди. Унинг кўйлаклари ҳам, ҳассаси ҳам, бўҳчаси ҳам кўринмасди. Аннуш уйни, боғни, ҳовлини, ҳаммаёқни айланиб чиқди. Онаси йўқ. Балки кўчага чиққандир?

Роза хола бир кучоқ хашакни қўлтиқлаб, даладан қайтаётган экан.

– Роза хола, сиз кўрмадингизми?

– Нимани, – ажабланди Роза хола.

– Ҳалиги... оқсоч бир аёлни кўрмадингизми?

– Ҳа, анув, кеча болаларинг билан кўшиқ айтиб юрган кампирними? Катта Оқ Салибнинг тагида учратгандек бўлувдим. У қишлоқдан чиқиб кетди. Йўл-йўлакай кандайдир кўшиқни куйлаб кетди. Уни нимага сўраяпсан, бирон нарсангни ўғирлаб кетдимми?

Рус тилидан

Рустам Жабборов таржимаси